

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

1
2024

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti

08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Elektron nashr. 788 sahifa.

E'lon qilishga 2024-yil 7-fevralda ruxsat etildi.

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Korea, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMIB birinchi prorektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d. TDIU professori
Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Musyeva Shoira Azimovna, SamDu IS instituti professori
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., TAQU katta o'qituvchisi
Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti
Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti
Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

MUNDARIJA

Milliy iqtisodiyotni rivojlantirishda investitsiyalarning roli va ahamiyati.....	10
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, Zaynutdinova Umida Djalolovna	
Yashil iqtisodiyotga o'tishda konseptual, ilmiy, innovatsion yondashuvning zarurati	16
Gulnora Abdurahmonova	
O'zbekistonda "yashil" iqtisodiyotga o'tish muammolari va uni bartaraf etish yo'llari	22
S. R. Topildiyev	
Milliy strategik maqsadlar: ekologik va bojxona boshqaruvi mexanizmlarining maqbul kombinatsiyasi	28
Muratova Shohista Nimatullayevna	
Green Economy in Tourism in Uzbekistan.....	32
Alieva Makhbuba Toychievna	
Инновационные подходы в сельском туризме: "Зеленые маршруты"	36
Голышева Елена Вячеславовна	
Mamlakatimizda "yashil" iqtisodiyotni rivojlantirish strategiyasining ustuvor yo'nalishlari	42
Vaxabov Abduraxim Vasikovich, Nazarov Nazirjon Narzilloevich	
To'qimachilik sanoati korxonalarini barqaror rivojlantirish omillari.....	47
A.Yu. Mardanov	
Turizmni qayta jonlantirish strategiyasini ishlab chiqishda turizmni rejalashtirishning istiqbollari.....	52
A'zamov Saidakbarxon Avazxon o'g'li	
O'zbekistonda qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanishi asosida barqaror rivojlanishga erishish	57
Abdullayev Elyorbek Odiljon o'g'li	
Barcha tadbirkorlik subyektlariga teng raqobat sharoitini yaratishda soliq imtiyozlarining o'rni	62
Akbarov Akmalxon Akrom o'g'li	
Turistik hududlarning barqaror rivojlanishini baholash metodologiyasida integral baholash ko'rsatkichlarini aniqlashning nazariy jihatlar.....	66
Asraqulov Abduraxmon Sultonovich	
Iqtisodiy rivojlanishni ta'minlashda "yashil" iqtisodiyot va uning ayrim masalalari.....	70
Axunova Shoxistaxon Nomonjanovna, Sultonova Gulbaxor Shoxnazimovna	
Davlatning iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashda qishloq xo'jaligi faoliyatining nazariy tamoyillari va o'ziga xos xususiyatlari.....	74
Bekmirzayev Mirzoxid Adashaliyevich	
Mintaqa iqtisodiyotida agrar soha samaradorligini oshirishning ahamiyati.....	78
Butanova Dilnoza Rustamovna	
Global krizislar va ularning turizm iqtisodiyotiga ta'siri.....	83
Hallakova Barnoxon bahodirjonovna	
Agroturizm faoliyati rivojlanishining xorijiy tajribalari va ularda faoliyatni rivojlantirish modellarining qo'llanilishi.....	95
Husanboyev Sadafbek Yorqinjon o'g'li	
Yashil iqtisodiyotni kreditlashda banklarning o'rni.....	101
Ibragimova Sevara Muxamedjan qizi	
Qurilish materiallari sanoati korxonalari samaradorligini baholash masalalari.....	104
Isayev Jakhongir Muzaffarovich	
Iqtisodiyotni islomiy moliya tamoyillari asosida moliyalashtirish amaliyotini joriy etish istiqbollari	110
Kasimov Baxtiyor Usmanovich	
Oziq-ovqat sanoatida tadbirkorlik faoliyatini tashkil etishning iqtisodiy mexanizmi.....	113
Mahamatova Maftuna	
Turizm xizmatlar bozorida raqobatbardoshlik ko'rsatkichlarini takomillashtirish imkoniyatlari.....	119
Nurfayziyeva Mohinur Zayniddinovna	

Islom moliyalashtirish xizmatlari asosida kichik va o'rta biznesni moliyalashtirish usullari.....	124
Said Po'latov Maxamedovich	
Using Innovative Technologies in Hotels as a Factor of Sustainable Development of Tourism Industry	128
Sayfutdinov Shuxratjon Sultonovich, Egamberdiyev Sirojiddin Sattor o'g'li	
Dorivor o'simliklar yetishtirishning dunyo mamlakatlari iqtisodiyotidagi o'rni va xalqaro bozor savdosida prognozlar.....	135
To'xtabayev Jamshid Sharofiddinovich, Maftuna Ermatova Arslonbek qizi	
O'zbekistonga turistlar tashrifini ko'paytirishda raqamli texnologiyalarning o'rni	142
Toshmurod Kulmanov	
Agrobiznesni moliyaviy quvvatlash va rivojlanish istiqbollari	147
Tursunova Dilnavo Islomovna	
Oziq-ovqat bozorini qandolat mahsulotlari bilan to'ldirishda marketing strategiyalaridan foydalanishni takomillashtirish.....	150
Azlarova Munira Muxammad-Amin qizi	
Yoshlar turizmini rivojlantirish holati va uni takomillashtirish yo'llari.....	159
Allayor Norboyev Ismoilovich	
Biologik aktivlarni baholashning uslubiy jihatlarini takomillashtirish.....	162
Boltayev Abror Sayitmuradovich	
Agrosanoat ishlab chiqarishida innovatsion jarayonlarni tadqiq qilishga uslubiy yondashuvlari.....	168
Dusmatov Begmuhammad Olimjonovich	
Suv resurslaridan samarali foydalanishda suv solig'ining ahamiyatini oshirish	174
Ikramov Nuriddin Kamolitdinovich	
Xizmat ko'rsatish sohasida innovatsiya va innovatsion faoliyat bilan bog'liq tushunchalarining nazariy masalalari	179
Mamayunus Qarshibayevich Pardayev, Temur Olimovich Mamayunusov	
Aglomeratsiya iqtisodiyoti – Agglomeratsiya iqtisodiyoti – hududiy rivojlanishni harakatlantiruvchi omili sifatida	185
Raximbayev Akmal Azatboyevich	
Korxonalarini boshqarish samaradorligini oshirishda innovatsion yondashuvlardan foydalanish mexanizmlari	190
Saipnazarov Sherbek Shaylavbekovich	
Globalashuv sharoitida turizm sohasida innovatsion faoliyatni rivojlantirishni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash mexanizmini takomillashtirish	195
Salimov Dilshodbek Davronovich	
To'qimachilik sanoat korxonalarida marketing strategiyasi.....	199
Tillyaxodjayev Azizxon Aloxonovich	
Oziq-ovqat sanoati korxonalari raqobatbardoshligini oshirish yo'llari	203
Nilufar Umarova	
O'zbekistonda transport xizmatlari ko'rsatilishi tahlili	207
Xasanov Sarvar Ulug'bek o'g'li	
Agrar sektorga jalb qilingan investitsiyalarning sohadagi intensiv iqtisodiy o'sishga ta'sirining tahlili	213
Yangiboyev Sirojiddin Jo'ramurodovich	
Mustaqil Davlatlar Hamdo'stligiga a'zo davlatlarda auditning xalqaro standartlarini qo'llash xususiyatlari	220
Meliyev Isroil Ismoilovich	
Raqamli bank xizmatlarini yanada takomillashtirish: muammolar va yechimlar	227
Melikov Otabek Maxmadiminovich	
Innovatsion iqtisodiyotda inson kapitalining tutgan o'rni.....	232
Abdikarimov Islombek Ibragimovich	
Kimyo sanoati korxonalarini boshqarish modellariga oid zamonaviy tajribalar.....	237
Avulchayeva Feruza Djurakuziyevna	
Задачи предмета «русского языка» на современном этапе	243
Адилова Солияхон	

Tijorat tashkilotlarining investitsiya faoliyati	247
Farhod Mahmudovich Tirkashyev, Asomiddinov Husan Asomiddin o'g'li	
Korrelyatsion-regression tahlil orqali turizm xizmatlari samaradorligini oshirish mexanizmlari.....	252
Gapparov Azim Qayumovich	
O'zbekistonda monetizatsiya darajasi va uni makroiqtisodiy ko'rsatkichlarga ta'siri.....	258
Isayev Atabek Djurabayevich	
Prospects for the Development of Bond Circulation in the Capital Market.....	266
Jurabek Sobirov	
Ta'lim xizmatlari bozorida oliy ta'lim muassasalarining rivojlanish holati tahlili.....	270
Kuldashev Sherzod Alimardonovich	
Iqtisodiyotga investitsiyalarni jalb qilish va ularning barqaror iqtisodiy o'sishdagi roli	276
Mamadiyeva Dilrom Ravshon qizi	
Surxondaryo viloyatlarning marketing salohiyatini shakllantirish holati tahlili	280
Mamadjanova Tuyg'unoy Axmadjanovna	
Improving Internal Control System	287
Mexmonaliyev Ulug'bek Erkinjon o'g'li	
Oliy ta'lim xizmatlarini targ'ib qilishda OTMLar veb-saytlari samaradorligini oshirish.....	291
Musayev Bekjon Shukurillayevich	
Korxonaning narx-navo tizimi va narx siyosatini tahlil qilish	298
Musayeva Shoira Azimovna, Usmonova Dilfuza Ilhkomovna	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida tibbiyot sohasini moliyalashtirish istiqbollari.....	302
Muxammadiyev Ramz Zoirjon o'g'li	
Xizmatlar ko'rsatish subyektlarida biznes-modellarining raqamli transformatsiyalashuv konsepsiyalari.....	306
N. B. Yahyoxonov	
Mikromoliyaviy xizmatlar ko'rsatuvchi kredit tashkilotlarining samaradorligiga ta'sir etuvchi omillarning ekonometrik tahlili.....	311
Nazarova Muslima Nazarovna	
Sanoat korxonalarida aylanma mablag'lardan foydalanishning ilmiy-amaliy jihatlarini	317
Nurmatov Mirzaakbar Mirzaaliyevich	
Biznesni yuritishda korxonalararo integratsion jarayonlarni rivojlantirish masalalari.....	322
Olimova Nodira Xamrakovna	
O'zbekistonda turizmni rivojlantirishning moliyaviy mexanizmlari: tahlil va istiqbollar	329
Oppoqxonov Nurmuhammadxon Po'latxon o'g'li	
O'zbekistonda davlat korxonalari transformatsiyasini jadallashtirish yo'nalishlari.....	333
Qahhorov Azizjon Ahror o'g'li	
Aholining turmush darajasini oshirish sharoitida mehnat bozori transformatsiyasining dinamikasi	338
Rahimboyev Muxtorbek Ikrom o'g'li	
Tijorat banklarida iqtisodiy-matematik modellashtirish samaradorligini yanada oshirish usullari.....	341
Raxmanov Mexridin Sindarovich	
Aholi moliyaviy savodxonligiga investitsiya kiritishning ahamiyati.....	345
Ruzibayeva Nargiza Xakimovna	
Makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda valyuta siyosatini samarali tashkil etish.....	350
Samandarov Zuxriddin Raup o'g'li	
Sharq va G'arb tamaddunida gender qarashlar	355
Samandarova Gulxayo Abduraim qizi	
Imkoniyati cheklanganlarga to'siqsiz turizm xizmatlarini tashkil etish istiqbollari	359
Tilovmurodov Dostonbek Furqat o'g'li	
To'qimachilik korxonalarining inqirozga qarshi boshqaruvida davlat tomonidan tartibga solishning ahamiyati	363
Todjimamatova Mashxura Erkinovna	
Mintaqalarning ekologik-iqtisodiy xususiyatlari va ularning barqaror rivojlanish bilan bog'liqligi	367
Toshboyev Muzaffar Muxtorovich	

Перспективы развития сферы услуг в Узбекистане.....	373
Tsoy Marina Petrovna, Li Marina Rudolfova, Romashkin Roman Anatolyevich	
Opportunities for Bicycle Tourism in Zomin, Bulungur and Bakhmal Districts.....	379
Urozaliev Elyor Shuxrat ogli, Xujamov Bobur bahodir ogli, Saydullayev Abbosjon Murodovich	
Pul-kredit siyosati va moliyaviy inqiroz: uslubiyot va saboqlar	384
Xakimov Dilshodjon Rahmonaliyevich	
Korxonalarda barqaror rivojlanishni tatbiq etish istiqbollari.....	391
Xidirova Marg'uba Rustamovna, Jumayeva Guzal Sherxon qizi	
Telekommunikatsiya korxonalari faoliyati samaradorligini oshirishda raqamli texnologiyalardan foydalanish.....	396
Xusanov Ulugbek Nishanovich	
Milliy iqtisodiyotning raqamli transformatsiyasini kengaytirish imkoniyatlari.....	402
Xuseynova Feruzabonu Mamadaliyevna	
O'zbekiston iqtisodiyotida raqamli texnologiyalardan foydalanish imkoniyatlari.....	405
Yo'ldosheva Dilnoza G'ayrat qizi	
Необходимость соблюдения этических норм в профессиональной деятельности бухгалтеров	408
Абдуллаханова Гулбахор Саттаровна	
Mintaqalarda kichik innovatsion korxonalarni rivojlantirishning o'ziga xos xususiyatlari.....	412
Abdulkakimov Zuxrali Tursunaliyevich, Axmadjanov Ilyosbek Ilxomjon o'g'li	
Tadbirkorlik faoliyatini rivojlanishini nazariy masalalari.....	416
Abdulkakimov Zuxrali Tursunaliyevich, Abduraxmonov Sherali Sharifjonovich	
Пути повышения прозрачности бюджета Республики Узбекистан.....	420
Адашов Гайрат Рустамович	
Mamlakatning investitsiyaviy jozibadorligi va uning lizing munosabatlari rivojlanishi bilan bog'liqligi	424
Axmediyeva Aliya Toxtarovna	
Тенденции и факторы развития пищевой промышленности в Узбекистане	432
Б. А. Хакимов	
Роль платежных систем в функционировании электронной коммерции.....	438
Бабаева Гузаль Яшиновна	
"Sirdaryo" va "Sirdaryo-Farm" erkin iqtisodiy zonasidagi xorxonalari erishgan yutuqlari, berilgan imtiyozlar va yaratilgan shart-sharoitlar to'g'risida	444
Davlayev G'olib Ashurovich	
Milliy iqtisodiyotga jalb qilingan investitsiyalarning tahlili	447
Djalilov Dostonbek Abduazizovich	
Ishlab chiqarish tafovutining Markaziy Bank monetar siyosati qarorlariga ta'siri.....	452
Duskobilov Umidjon Sharofiddinovich	
O'zbekistonda innovatsion jozibadorlik asosida oliy talim xizmatlarini rivojlantirish.....	457
Jonuzokov M. K.	
Aksiyadorlik jamiyatlarida korporativ boshqaruvni takomillashtirishda xorij tajribasidan foydalanish.....	461
Ismailov Allayor Rashidovich	
Особенности формирования ценовой стратегии на рынке плодоовощной продукции.....	465
Исроилов Абдурашид Абдурахманович	
Iqtisodiyotni globalashuvi sharoitida xo'jalik yurituvchi subyektlar barqarorligining nazariy metodologiyasini takomillashtirish	471
Kalandarova Nargiza Narimanovna	
Проблемы регулирования и защиты инвесторов в развитии электронной коммерции и пути их решения	475
Кенжебаева Гульфуза Рахматиллаевна	
Сущность, цели и задачи определение уровня финансовой устойчивости предприятия в современных условиях	478
Киличев А. А.	
Sug'urta tashkilotlari tomonidan taqdim etiladigan hisobotlarni xalqaro standartlarga muvofiq takomillashtirish	485
Kodirkulov Oybek Turdiboyevich	

Классификация институциональных факторов, определяющих предпринимательскую активность в Узбекистане.....	490
Курпаяниди Константин Иванович	
Ho'jalik yurituvchi subyektlarning kredit va qarz mablag'laridan foydalanish samaradorligi tahlilini takomillashtirish.....	497
Mahmudova Go'zal Samadjon qizi	
Muqimiy ijodiDA milliy uyg'onish va iqtisodiy, falsafiy qarashlar	502
Muxlisa Muxitdinova	
Совершенствование управления портфелем залогов для обеспечения финансовой устойчивости: инсайты и рекомендации для Узбекистана	505
Наимов Шахрух	
Определение специфических особенностей и факторов влияющие на процесс внедрения международных требований и стандартов в коммерческих банков Республики Узбекистан.....	509
Хайдаров Зоҳир Шаривович , Каражанова Гулноза Толлиевна, Хайдари Фидои Зоҳир Зода	
Inson kapitalida mujassam bo'lgan fazilatlar, ularning jamiyat rivojlanishidagi o'rni va roli	514
Mamayunus Qarshibayevich Pardayev, Sevara Abdinazarovna Babanazarova, Mexrangiz Olimovna Mamayunusova	
Развитие рыночных отношений и усиление их влияния на рост объёмных и качественных показателей культурного туризма.....	521
Пулатова Сурайё Юлдашевна	
Основные направления цифровой трансформации в банковском секторе.....	525
Рахимова Гавхар Ойбековна	
O'zbekistonda ayollarni tadbirkorlik faoliyatini moliyalashtirishda bank kreditlarining roli	530
Saidova Subhinigor Azizovna	
Xizmat ko'rsatish sohasini rivojlantirish asosida kambag'allikni qisqartirishning innovatsion yo'llari	535
Sultonov Shodiyor Abduhalilovich, Nazarov Asqar Anvar o'g'li	
Yuridik shaxslar mol-mulkiga soliq solishning o'ziga xos xususiyatlari	541
Umirov Xurshid Islomovich	
Korxonalar va tashkilotlarni modernizatsiya qilish jarayonlari.....	545
Fayziyeva Dilafuz Shuxratovna	
"Авеста" – исторический источник экономической мысли в Древней Средней Азии	549
Хакимов Назар Хакимович, Садиков Анвар Каримович	
Приоритетные направления развития теории формирования финансовой политики предприятия	555
Хамдамов С. Ф.	
Innovatsion rivojlanish sharoitida inson resurslarini strategik boshqarish.....	562
Xasanova Nafisa Shavkatovna	
Mehnat bozorida mehnat resurslaridan samarali foydalanishda yoshlar bandligini takomillashtirish.....	566
Xuvaydullayeva Iroda Xusniddin qizi	
Sanoat korxonalari faoliyati samaradorligi va raqobatbardoshligini baholashga doir uslubiy yondashuvlar.....	572
Yuldasheva Nilufar Abduvaxidovna	
Amir Temur davrida hunarmandchilik siyosatining o'ziga xos iqtisodiy xususiyatlari	578
Zikrillayev Jaxongir Sarvar o'g'li, ilmiy rahbar: Nasimov Baxtiyor Vasiyevich	
Infratuzilma obyektlari rivojlanishining turizm sohasidagi o'rni.....	583
Toyrova Amina Baxtisher qizi	
Korxonalarda moliyaviy investitsion portfelni jalb qilish va rag'batlantirishning zamonaviy shakl va usullari tahlili	588
Haydarov Humoyun Begmurod o'g'li	
Kichik biznes korxonalari raqobatbardoshligini tadqiq etishga konseptual yondashuvlar	592
K. Q. Tajibayev	
Бухгалтерский учет дебиторской и кредиторской задолженности в современной экономике	599
Камолова Феруза Кахрамоновна	

O'zbekistonda mehmonxona sohasidagi mahalliy boshqaruv tizimini takomillashtirish yo'llari.....	603
Mirzayeva Lola Shavkatovna	
Turizmni rivojlantirishda "yashi" marketingni o'rni.....	607
Normurodova Zebo Eshmaxmatovna	
Inson kapitalini boshqarishning xorij tajribasi.....	612
Ruzmetova Gulira'no Atabekovna	
Agrasanoat majmuasida oziq-ovqat mahsulotlarini yetishirish va qayta ishlashda klasterlarini rivojlantirishning xalqaro tajribalari.....	620
Salixov Sherzod Abduxakimovich	
Mamlakatimizda mehnat bozorida ayollarning iqtisodiy faolligini oshirish	625
Xusanova Gulsum Baxtiyorovna	
Budjetdan tashqari mablag'lar hisobi va nazoratini takomillashtirish	628
Ostonokulov Azamat Abduraimovich, Alimardonov Asrorjon Alimardonovich	
Xizmat ko'rsatish sohasida investitsion jarayonlar rivojlanishining xorij tajribasi	635
Miyassarov Davron Abdurashid o'g'li	
Xizmat ko'rsatish va servis sohasida mehnat resurslaridan foydalanish samaradorligini baholash ko'rsatkichlari.....	640
Muhammadamin Erdon o'gli Erdonov	
Инновационные направления развития сферы услуг как фактор экономического роста.....	644
Насиров Дилшод Фархадович	
Влияние прямых иностранных инвестиций (пии) на экономику Узбекистана	654
Юлдашев Нодирбек Сайдибурханович	
Qulay investitsiya muhiti – xorijiy investitsiyalar oqimini oshirishning asosiy omilidir.....	659
Hoshimov Jahongir Ravshanbek o'g'li	
Biznesni loyihaviy moliyalashtirish va uning asosiy yo'nalishlari.....	664
Razzakov Jasur Xamraboyevich	
Inflation and Unemployment: Evidence from Uzbekistan	670
Mahmudov Nosir, Nabiyeva Nargizaxon Nuriddin qizi	
Milliy mahsulotlarni jahon bozoriga olib chiqishda marketing strategiyalaridan foydalanish	677
Meliqulov Abduhalil Norinovich	
O'zbekistonda kichik sanoat zonalarini tashkil etish va rivojlantirishda xorij tajribalaridan foydalanishning ustuvor yo'nalishlari	683
Ortiqov Avazbek Bahrom o'g'li	
Rene Dekart va Blez Paskal ta'limotlarida ratsional g'oyalar komparativistikasi.....	689
Ruzmatova Gulnoz Miraxrarovna	
Sanoat korxonalarining barqaror rivojlanishining nazariy-uslubiy asoslari.....	694
Samijonov Musobek G'ayratjon o'g'li	
The Importance of the World Trade Organisation (WTO) and Uzbekistan's Efforts to Join It.....	699
Urozaliev Elyor, Khoshimova Sevara	
Jismoniy tarbiya va sport muassasalarini moliyalashtirishdagi mavjud muammolar.....	705
Abduqaxorov Ulug'bek Abdug'aniyevich	
Yangi O'zbekistonda turizmning drayver sifatida barqaror rivojlanish yo'nalishlari	709
Tuxliyev Iskandar Suyunovich	
Mahalliy soliqlar va yig'implarning iqtisodiy mohiyati hamda ularni undirishning xususiyatlari	713
Tuychiyev Kamoliddin	
Tijorat banklari raqobatbardoshligini oshirishda xorijiy mamlakatlarning ilg'or tajribalari va ulardan foydalanish yo'llari	717
Yadgarov Nodir Ravshanovich	
Organik qishloq xo'jaligiga o'tish bosqichlarining tashkiliy jihatlar va iqtisodiy asoslari.....	723
Amirqulov Shuxrat Olimovich	
Davlat xaridlari jarayonida e'tiborsiz ijrochilarni imkoniyatini cheklash masalalari	727
G'ofurov Temur Baxrom o'g'li	

O'zbekiston iqtisodiyotida investitsion loyihalarni faol tashkil etish istiqbollari	730
Utkurov Kozimjon Dilmurod o'g'li	
Iqtisodiy o'sishni ta'minlashda transport tadbirkorligi faoliyatini rivojlanish imkoniyatlari	733
M. Masharipova, I. Ruzmetova, D. Kuramboyeva	
Sug'urta faoliyatini takomillashtirishda andarrayting xizmatining o'rni	737
Qarshiyev Daniyar Eshpulatovich	
O'zbekistonda eksportni sug'urtalash mexanizmlarini yanada kengaytirish yo'nalishlari	741
Qarshiyev Keldiyor Eshpulatovich	
Kambag'allikni qisqartirishda aholini tadbirkorlikka yo'naltirish	745
Rajabboyev Muzaffar Erkaboyevich	
Yoqilg'i-energetika korxonalarining moliyaviy barqarorligining ilmiy nazariy asoslari	749
Xusanov Qaxramon Nishonovich	
Оценка результатов реформы бухгалтерского учета в Республике	753
Киличева Фарида Бешимовна, Ирмухамедова Муслима Дилшодовна	
Эффективность программ соответствия в различных компаниях	757
Ахмедов Бехзод Ахмедович	
Элементы системы внутреннего контроля в выбранном финансовом институте	762
Хасанов Кахрамон Ахмаджанович	
Authentic Leadership Unleashed: A Comparative Analysis of Leadership Styles	767
Esanova Shohida Utkirovna	
Investitsion loyihalarni moliyalashtirishdagi moliyaviy risklarni boshqarishning ilg'or xorij tajribalari	774
Madiyarov Sanjar Gulyamovich	
Paxta-to'qimachilik klasterlarida xarajatlar hisobining uslubiy masalalari takomillashtirish	781
Toshpo'latov Azizbek Shermuxamadovich, Umaraliyev Isomidin Ismonjon o'g'li	

TIJORAT BANKLARI RAQOBATBARDOSHLIGINI OSHIRISHDA XORIJIY MAMLAKATLARNING ILG'OR TAJIRIBALARI VA ULARDAN FOYDALANISH YO'LLARI

Yadgarov Nodir Ravshanovich

TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada innovatsion moliyaviy vositalar va mahsulotlarni ishlab chiqish, kapitallar va moliyaviy texnologiyalarni bir-biriga transformatsiyalashuv jarayonlarini kuchayishi, ichki moliya bozorlarini tartibga solish, xalqaro banklarni rivojlantirish, milliy iqtisodiyot tarmoqlari, jahon moliya markazlari va institutlari o'rtasidagi aloqalarni va integratsiyani mustahkamlashdan iborat.

Kalit so'zlar: tijorat bank, bank xizmatlari, startap, moliyaviy menejment, innovatsiyalar.

Abstract: In this article, innovation consists in strengthening the processes of developing financial instruments and products, transforming capital and financial technologies into each other, regulating domestic financial markets, developing international banks, strengthening ties and integration between national economic networks, global financial centers and institutions.

Key words: commercial banking, banking services, startup, financial management, innovation.

Аннотация: В этой статье инновация заключается в усилении процессов разработки финансовых инструментов и продуктов, трансформации капитала и финансовых технологий друг в друга, регулировании внутренних финансовых рынков, развитии международных банков, укреплении связей и интеграции между сетями национальной экономики, мировыми финансовыми центрами и институтами.

Ключевые слова: коммерческий банкинг, банковские услуги, стартап, финансовый менеджмент, инновации.

KIRISH

Jahon amaliyotida bank xizmatlari sohasida iste'molchilar bilan munosabatlarni boshqarish va mijozlar bilan ishlash borasida yangicha yondashuvlarni ishlab chiqish dolzarb muammoga aylangan. Jahon moliya bozoriga kirib kelayotgan yangi startaplar va nobank institutlarning ko'payib borishi a'naviy bank xizmatlarini taqdim etuvchilar uchun yangi mijozlarni jalb qilish va mavjud mijozlarni saqlab qolishga qaratilgan marketing strategiyalarini ishlab chiqishni yanada dolzarblashtirib bormoqda. Ushbu holatlar moliya bozorining faol ishtirokchilari hisoblangan tijorat banklari raqobatbardoshligini oshirishda mijozga yo'naltirilgan marketing strategiyalarini ishlab chiqish kabi muhim vazifalarni qo'ymoqda.

O'zbekistonda tijorat banklari raqobatbardoshligini oshirish va zamonaviy bank xizmat turlarini joriy etish borasida keng ko'lamli islohotlar amalga oshirildi. O'zbekiston bank tizimini isloh qilishda banklarning barqarorligi va likvidligi o'sish sur'atlarini ta'minlashning asosiy sharti sifatida raqobatli bozor sharoitida mijozga yo'naltirilgan marketing strategiyalarini ishlab chiqish lozim. Banklarning raqobatbardoshligini, mijozlarning bankka bo'lgan ishonchini oshirish borasidagi muammolarni aniqlashga qaratilgan marketing tadqiqotlarini olib borish va mavjud muammolar hamda imkoniyatlar sezilarli darajada o'rganilmaganligi, bankning yuqori raqobatli bozorda mijozlarning ehtiyojlarini to'liq qondirish va sof raqobat sharoitida daromad yaratish qobiliyatini uzoq muddat saqlashga yo'naltirish imkoniyatini ifodalovchi maqsadli yo'nalishlarini belgilashni taqazo etmoqda.

ADABIYOT SHARHI

Banklarda faoliyat samaradorligini ta'minlashning asosiy me'zoni unda ko'rsatilayotgan mavjud xizmatlar va ulardan bank mijozlarini qoniqish darajasini baholash orqali yangi xizmatlarga bo'lgan talab anaqlashdan iboratdir. S.Hokanson ^[1] Bank xizmatlari sifatini baholashda mijozlar fikri muhim rol o'ynaganligi sababli, bank

xizmatlarining sifati bo'yicha erishilgan natijalarning ko'pgina usullar orqali baholash bank mijozining ishtirokida amalga oshirilishi tadqiqotlarida aks etgan.

C.Zopounidis tadqiqotlarida tijorat banklari haqida gap ketganda, mijozlar ehtiyojini qondirish darajasi bir bankni boshqasidan ajratib turadi, shuning uchun mijozlar ehtiyojini qondirish o'ta muhim ekanligini ta'kidlagan [2].

Piter Druker ta'kidlashicha, yangi mijozlarni jalb etish shuning uchun zarurki, u bilan bog'liq faoliyatni rivojlantirish va shu asnoda bank faoliyatini yaxshilash zaruriyatidan kelib chiqadi. Binobarin, banklarni jalb qilindigan mablag' hajmi bilan birgalikda yangi mijozga bank xizmati va mahsulotini sotishdan keladigan naf ham qiziqtiradi [3].

Bankning xaridorlar bilan o'zaro maqsadli aloqalar jarayonida munosabatlar marketing konsepsiyasidan foydalanishi "bankka yoki mijozga, yoxud ularning ikkalasiga birgalikda mijoz olish istagida bo'lgan qiymatni aks ettiradigan tovar, xizmat yoki aloqa vositasini ishlab chiqish imkonini beradi", deya Ya.Gordonning tadqiqotida ham o'z tasdig'ini topgan [4]. Uning fikriga ko'ra, "buyurtma olish jarayonida qiymat yaratishda bir vaqtdagi munosabatlar shundan iboratki, mijoz talabni ta'minotchiga yo'naltiradi, ta'minotchi esa, bu talabni qondirishga qaratadi".

Iqtisodiy adabiyotlarda "banklarning raqobatbardoshligini oshirish" tushunchasini talqin qilishda ko'plab yondashuvlar keltirilgan va ularning barchasi umumiy xususiyatlarga va tasniflash segmentlariga ega.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Maqolada tijorat banklarining raqobatbardoshligini oshirish, bank xizmatlari va mahsulotlarini ta'sirchanligi baxolash, qiyosiy tahlil usullaridan foydalanilgan.

TAHLIL VA NATIJALAR MUHOKAMASI

Bank innovatsiyalaridan foydalanish korxonalarning rivojlanishning yangi yo'nalishlarini ochish qobiliyatini oshirishga qaratilgan. Ularning asosiy maqsadi - bank xizmatlari bozorida tobora kuchayib borayotgan raqobatni hisobga olgan holda, yangi mijozlarni jalb qilish va mavjud mijozlarni saqlab qolishdir, bu asosan taqdim etilayotgan xizmatlar doirasini kengaytirish va ularni joriy etish texnologiyalarini takomillashtirishda ifodalanadi [5].

Mavjud resurs cheklovlari sharoitida innovatsion faoliyat tijorat banklarining ajralmas qismi bo'lgan milliy iqtisodiyotning umuman raqobatbardoshligini ta'minlovchi eng muhim vositaga aylanib boradi. Ushbu holatlar jaxonda bank biznesi rivojlangan mamlakatlar amaliyotida o'z isbotini topgan. Faoliyat samaradorligini oshirish va tijorat banklarining barqaror rivojlanishini ta'minlash uchun innovatsiyalar alohida ahamiyatga ega. Bugungi kunda bank bozorida kuzatilayotgan tobora kuchayib borayotgan ichki raqobat sharoitida tijorat banklari uchun yangi va mavjud bank mahsulotlarini takomillashtirish uchun qulay vositalar bo'lishi juda muhimdir, buning natijasida ular erishilgan raqobat pozitsiyasini saqlab qolish va yaxshilash imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Shunday qilib, banklar innovatsion faoliyati va ular bilan bog'liq masalalar banklarning o'zlari va umuman makroiqtisodiy tizim uchun dolzarb va ustuvor masalaga aylangan. Yangi axborot-kommunikatsiya texnologiyalari bank sektorini modernizatsiya qilmoqda, zamonaviy bank qiyofasini, uning vositalarini, mijozlar bilan aloqa usullarini tubdan o'zgartirmoqda. Bank yangiliklarini faol va tezkor ravishda amalga oshirish ushbu banklarning raqobatbardoshligini oshirishga, ularning xalqaro moliyaviy muhitga uyg'un kirib borishiga yordam beradi [6].

Bank sohasidagi yangiliklarning o'ziga xos tasnifi Oslo qo'llanmasida belgilangan an'anaviy innovatsiyalar tasnifi (ya'ni mahsulot, jarayon, tashkiliy yoki marketingga yo'naltirilgan innovatsiyalar) bank sohasida ham qo'llanilishi mumkin. Ushbu innovatsion guruhlarining har biri uchun bank amaliyotidan alohida misollarni ko'rsatish mumkin. Biroq, so'nggi yillarda banklar yangi texnologiyalarni shu darajada tatbiq etishdiki, bank biznesining raqamli texnologiyalarga deyarli o'tkazilmoqda. Natijada, hozirgi kunda innovatsiyalarning yuqorida aytilgan tasnifi yetarli emas. Elektron bank bu yerda yaxshi namuna bo'lishi mumkin, chunki u quyidagi mahsulot, jarayon, marketing va tashkiliy yangiliklarni qabul qilishi mumkin va ularni faqat raqamli transformatsiya bilan bog'lashga majbur qiladi. Shuning uchun bank faoliyatidagi innovatsion rivojlanish xususiyatlari ularning rivojlanishini belgilovchi omillarni o'z ichiga olgan holda kengaytirilishi kerak.

Moliyaviy xizmatlarda qo'llaniladigan texnologiyaning dastlabki namunalari XIX asrning birinchi yarmidan kelib chiqqan. Aynan o'sha paytda telegraf ishlab chiqilgan va telegraf kabeli Atlantika okeanidan o'tib, Yevropa va Amerikani birlashtirgan. Ushbu voqealar ikki qit'a o'rtasida doimiy aloqani o'rnatishga olib keldi, bu esa moliyaviy xizmatlarni yanada xalqarolashtirishga imkon berdi. Moliyaviy texnologiyalarning bosqichma-bosqich evolyutsiyasi nazariyasiga ko'ra, o'sha lahzada "FinTech 1.0" davri boshlangan. An'anaviy bozor tuzilishi tufayli o'sha davrda yetakchi rolni an'anaviy institutlar, asosan mavjud texnologiyalardan foydalangan banklar egallab, shu bilan o'z mavqelarini mustahkamladilar.

Ushbu bosqichning oxiri va keyingisi "FinTech 2.0" deb nomlangan bo'lib, 1967-yilda Buyuk Britaniyaning eng yirik banklaridan birida umumiy foydalanish uchun bankomatni joriy qilish bilan bog'liq edi, ya'ni "Bar-

clays". O'shandan beri banklar texnologiyalarni tobora faolroq qo'llashni boshladilar, rivojlanishning navbatdagi bosqichiga o'tdilar, ya'ni elektron bank va raqamlashtirish davri. Ushbu davrda banklar, shuningdek, moliyaviy xizmatlar sohasida innovatsiyalarni rivojlantirishning asosiy ishtirokchilari bo'lgan, ammo 1990-yillarda PayPal kabi moliyaviy xizmatlarni ko'rsatishga qiziqqan birinchi texnologik kompaniyalar tashkil etilgan.

XIX asrning birinchi o'n yilligida bozorning asta-sekin o'zgarib borayotgan tuzilishi ham, global moliyaviy inqiroz boshlanishi ham moliyaviy texnologiyalar evolyutsiyasining yana bir uchinchi bosqichini – FinTech 3.0 ni keltirib chiqargan. Moliyaviy inqiroz natijasida investorlarni bank sohasi holati, butun dunyodagi fond birjalarida bank aksiyalariga narxlarning keskin pasayishi va institutsional qoidalarning haddan tashqari ko'pligi banklar risk darajasini oshirgan. Shuning uchun ular o'zlarining qiziqishlarini rivojlanayotgan moliyaviy startaplar sektoriga qaratib, yangi investitsiya maqsadlarini qidirishni boshlagan. Hisob-kitoblarga ko'ra, so'nggi yetti yil ichida moliyaviy boshlang'ich tashkilotlarga sarmoyalar ko'lami uch baravar oshib, 2022-yilda eng yuqori ko'rsatkichga erishgan (1-rasm).

1-rasm: FinTech texnologiyalari uchun investitsiyalar kiritish ^[7]

2023-yilda FinTech texnologiyalari uchun investitsiyalar salmog'i kamaygan bo'lsada, mega-bitimlar hisobiga 135,7 milliard dollar investitsiyalar qiritildi. FinTech bo'yicha asosiy segmentlarining ko'payib borishi natijada innovatsion mahsulotlar va xizmatlarni sotib olishga qiziqqan moliyaviy gigant kompaniyalarning qiziqishi yo'qolgani yo'q.

FinTech 3.0 davrida moliya bozorida innovatsiyalarni rivojlantirish yuki amaldagi davlatlar deb nomlangan ushbu sektorning an'anaviy institutlaridan texnologiyani ishga tushiradigan boshlang'ich korxonalarga o'tkazildi ^[8]. Ushbu davrda "FinTech"ning o'zi ta'rifiga aniqlik kiritildi, chunki hozirgi paytda u texnologiya va moliya dunyosining chekkalarida ishlaydigan startaplarni tavsiflash uchun ishlatilgan.

Moliyaviy "start-up" bozorining rivojlanishi ushbu kompaniyalar va amaldagi rahbarlar o'rtasida mustahkam bog'langan tarmoq yaratilishiga olib keldi. Shu sababli, bozor rivojlanishining navbatdagi bosqichini ajratib olishga ehtiyoj tobora ortib bormoqda, uni qabul qilingan terminologiyaga ko'ra FinTech 4.0. deb atash kerak. Ta'riflangan rivojlanishning yangi bosqichini aniqlash uchun asosiy dalil FinTech kompaniyalari, banklari va boshqa raqamli xizmat ko'rsatuvchi provayderlar tomonidan yaratilgan raqamli ekotizimlarning paydo bo'lishi hisoblanadi. Ular banklarni tashqi dunyo uchun ham biznes, ham texnologiya nuqtayi nazaridan ko'proq ochiq bo'lishga majbur qilgan o'zgarishlarni tahlil qildilar. Ikkinchi sohada banklarning faoliyati ochiq infraqizil bank deb nomlandi, bu bank infratuzilmasiga keng qo'llaniladigan dasturiy interfeyslar – Axborot kommunikatsiya texnologiyalar orqali kirishni ta'minlashga asoslangan.

Bozorning yangi konfiguratsiyasi, bir tomondan, moliyaviy xizmatlarda, shu jumladan bank xizmatlarida yangi biznes-holatlar va biznes modellarni (ya'ni platformadagi biznes model) ishlab chiqish va yaratish uchun ko'plab imkoniyatlarni anglatadi, ammo boshqa tomondan - banklar o'rtasida raqobatning kuchayishi va bozordagi yangi subyektlar nafaqat banklarning o'ziga, balki ularning mijozlariga ham salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin ^[9]. Natijada hozirda maqbul darajada yangi tizimli xavf aniqlandi. Shunga qaramay, yaqin kelajakda xatarlarni yanada yaxshiroq boshqarish, bozorning barcha subyektlaridan bir qator harakatlarni talab qiladi va bu bozor nazorati organlarining rolini ko'rsatib beradi.

Statistik tahlillar shuni ko'rsatadiki, bank xizmatlari eng rivojlangan mamlakatlar hisoblangan AQSH, Xitoy, Braziliya, Yaponiya va Hindiston kabi mamlakatlarda dunyodagi bankomatlarining 50% dan ortig'i joylashgan bo'lib, onlayn bank tendensiyalari o'sishini aynan bankomatlar soniga bog'liq degan xulosaga kelinmoqda.

Xitoyda 2011-yildan 2019-yilgacha bo'lgan davrda onlayn-bank xizmatlari ko'rsatish bo'yicha bozor statistikasiga ko'ra, onlayn bank operatsiyalarning yillik qiymati 597 trillion yuandan 6,4 kvadrillion yuanga yetgan.

Internet-banking statistikasining 2023-yilgi so'rov natijalariga ko'ra iste'molchilarning 73 foizi 30 kunda kamida bir marta onlayn bank kanalidan, 59 foizi mobil bank dasturidan foydalanishi aniqlangan. Onlayn va mobil bank statistikasiga ko'ra 2025-yilgacha iste'molchilar bilan banklarning o'zaro aloqalarining 90 % smartfonlar orqali amalga oshiriladi degan prognozlar mavjud. Onlayn bank xizmatlariga iste'molchilar demografik omilining yuqori ta'siri mavjudligi "Venmo" brendining marketing tadqiqotlari tasdiqlagan. "Venmo" brendi bo'yicha mobil to'lov xizmatlaridan foydalanuvchi iste'molchilarning 55 va undan yuqori yoshdagilarning 12%, undan yoshlarning 30 foizi onlayn to'lovlardan foydalanishgan.

Bank sohasidagi innovatsiyalar shakliga bir qator omillar ta'sir ko'rsatadi. Eng muhimi, ko'p marta ta'kidlanganidek, texnologik determinantlar bo'lib, banklar tomonidan texnologik yechimlardan foydalanishning ko'p yillik tarixi ularning hozirgi kunda an'anaviy xizmat ko'rsatish sohalari orasida eng yaxshi innovatsion biri sifatida tan olinishiga sababdir. Bu ularga ushbu yo'nalishda yanada rivojlanish uchun mustahkam asos yaratdi. Buni butun dunyo bo'ylab bank bozori vakillari yangi texnologiyalarni yaratish va rivojlantirishda faol ishtirok etishlarini ko'rsatadigan ko'plab amaliy tadqiqotlar tasdiqlaydi.

Sinergiya samaralari bu yerda nafaqat operatsion samaradorlik nuqtayi nazaridan (ya'ni jarayonlarni avtomatlashtirish), balki savdo imkoniyatlari (ya'ni shaxsiylashtirilgan taklif) nuqtayi nazaridan ham ko'rinadi. Sun'iy intellekt, tarqatilgan daftarlar (ayniqsa blokcheyn) va bulutli texnologiyalardan keng foydalanish asosiy innovatsiyalardir. Bunday innovatsiyalar banklar tomonidan amalga oshirilayotgan so'ngi innovatsion tendensiyalardir. Shuni ta'kidlash kerakki, bu ma'noda texnologiyalar asosan moliyalashtirish imkoniyatlaridan foydalanish imkoniyatiga bog'liq va shuning uchun banklar ularni amalga oshirishning tabiiy texnologiyalari bo'lib ko'rinishi kerak. Biroq, amaliyot shuni ko'rsatadiki, boshlang'ich tashkilotlar va yirik texnologik kompaniyalar orasida zamonaviy yechimlarning moslashuvi yanada tezroq. Bu birinchi navbatda bank menejmenti xodimlarining mentaliteti natijasidir.

Ko'p asrlik tarixga ega an'anaviy muassasalar sifatida ular texnologiya sohasidagi o'zgarishlarga moslashuvchan munosabatda bo'lish va dadil qarorlar qabul qilishga odatlanmaganlar. Shunday qilib, banklar nafaqat texnologik transformatsiyalar, balki mentalitet o'zgarishlari nuqtayi nazaridan yangi turdagi muammolarga duch kelishlari kerak. Texnologik yangiliklarga sarmoya kiritishdan va o'z tuzilmalari doirasida samarali tatbiq etish amaliyotini yo'lga qo'yishdan qo'rqmaydigan banklar o'zlarining bozor mavqeini saqlab qolishlari va hattoki noyob raqobatbardosh ustunlik yaratishlari mumkin bo'ladi.

Bunday afzalliklarga ega bo'lish demografiya bo'lgan bank sohasida innovatsiyalarni rivojlanishini belgilovchi yana bir omil bilan juda bog'liqdir. Kelgusi yillarda moliyaviy xizmatlar bozoriga kiradigan keyingi avlod bank mijozlarining eng daromadli segmentlaridan biriga aylanadi. Ushbu avlod texnika asrida voyaga yetmoqda. Bugungi kunda mijozlar kutishlarining o'zgarishi allaqachon yildan yilga muhim ahamiyat kasb etadigan kuchli omil hisoblanadi. Mijozlar o'z banklaridan har kuni foydalanadigan boshqa raqamli xizmatlar taklif qiladigan standartlarni kutmoqdalar. Moliyaviy menejment, ularning fikriga ko'ra, har qanday ijtimoiy tarmoqdagi akkauntidan foydalanish kabi sodda va intuitiv bo'lishi kerak.

Raqamli davrda mijozlar tajribasining o'zgarishi, banklar tomonidan talab qilinadigan xavfsizlik darajasini o'zgartirmadi, ular jamoat ishonch institutlari sifatida ta'minlashi shart. Yuqori tartibga solinadigan muhitni saqlash banklar tomonidan joriy qilingan texnologiyalar ustidan tizimli nazoratni kafolatlaydi. Bank faoliyatidagi yangiliklarning xavfsiz rivojlanishi ishonchga asoslangan. Shu sababli, aholiga taqdim etilayotgan moliyaviy xizmatlar to'g'risida ma'lumot berish va bank sektori xavfsizligi to'g'risida xabardorlikni shakllantirish rolini ta'kidlash muhim ko'rinadi. Bunday tadbirlar tizimli bo'lishi, xususan ta'lim tizimining barcha darajalarini qamrab olishi kerak.

Jaholat o'z mablag'larini kafolat mexanizmlari bilan ta'minlanmagan kompaniyalarga ishonib topshirgan mijozlar uchun xavf tug'diradi (masalan, depozitni kafolatlash sxemalari). Kripto valyutalari bu yerda yaxshi o'rnak bo'lib tuyuladi. Kripto-valyuta bozorida uning tarafdorlari ham, tanqidchilari ham bor, ammo kripto-valyutalar (Distributed Ledger Technology – DLT) tufayli ommalashgan va yaqin kelajakda bank tizimida ham inqilob qilishi mumkin bo'lgan texnologiyaning o'ziga shubha yo'q.

Eng yangi texnologiyalar – bu mijozlarning ehtiyojlarini qondirishning bir usuli. Shubhasiz, texnologiya, ayniqsa, moliya bozoriga kirib kelayotgan yangi avlod mijozlari va ularning yoshligidanoq shakllangan xatti-harakatlari sharoitida banklarga mijozlar e'tiborini jamlash va shaxsiy takliflarni tayyorlashga imkon berib, bank sektorida tobora muhim rol o'ynaydi. Biroq, shu bilan birga, banklar o'z mijozlari tomonidan jamoat ishonch institutlari sifatida qabul qilinadi. Bu shuni anglatadiki, o'zgarishlardan so'ng ular o'zlarining faoliyatiga qo'yiladigan yangi turdagi xatarlarni tan olishlari va ularga qarshi turishlari kerak. Shu sababli, kiberxavfsizlik banklar uchun juda muhim muammo bo'ladi.

Bank faoliyatining innovatsion xarakterining navbatdagi hal qiluvchi omili bu bozor o'yinchilarining eng yangi texnologiyalardan foydalanishga undaydigan yuqori darajadagi raqobatidir. Bir tomondan, innovatsiyalar,

amalga oshirish bosqichida moliyaviy sarmoyalarni talab qilishiga qaramay, odatda jarayonlarni optimallashtirishga olib keladi va uzoq muddatda tejamkorlik hosil qiladi. Boshqa tomondan, jozibali va zamonaviy mahsulot turlarini tayyorlash tufayli ular yuqori saqlanishni ta'minlaydi va yangi xaridorlarni jalb qilishga imkon beradi. Aynan mijozlar bazasining kattaligi jihatidan shkala allaqachon yuqori bosim sharoitida banklarning rentabelligini belgilovchi hal qiluvchi omilga aylandi.

Bundan tashqari, banklarning raqobat muhitini tahlil qilishda bozorga tobora samarali kirib kelayotgan startaplar va boshqa texnologik kompaniyalarni kiritish muhimdir. Bank sektoridan tashqaridagi moliyaviy xizmatlar uchun innovatsion muhit ham banklarning texnologiyalar bilan tajriba o'tkazishga tayyorligini sezilarli darajada rag'batlantirishi mumkin. Masalan, Avstraliyada va Singapurda FinTech kompaniyalarining rivojlanishi uchun qulay sharoit banklarning faol munosabatiga ta'sir ko'rsatdi. Ushbu bozorlarda bank sektoridan tashqaridagi moliyaviy yangiliklarni osonlashtiradigan tartibga soluvchi yechimlar mavjud, masalan, tartibga solinadigan qum muhiti konsepsiyasi (bozor ma'murlari nazorati ostida maxsus muhit yaratish g'oyasi) boshlang'ich tashkilotlarda sinovlarni amaliyot o'tkazishga va ularning yechimlarini tekshirishga imkon beradi.

An'anaviy banklar bir necha bor bozor mexanizmlari va yangi sharoitlarga moslashish qobiliyatini tushunib yetishdi. Shuning uchun ham bugungi kunda ular nafaqat innovatsiyalarni o'z ichida rivojlantirish orqali faol ravishda amalga oshiradilar, balki tashqi manbalardan ham foydalanadilar, texnologik kompaniyalar va startaplar bilan hamkorlik o'rnatadilar. Bundan tashqari, ular moliyaviy boshlang'ich tashkilotlarning rivojlanishini rag'batlantirish, shu jumladan, maxsus investitsiya fondlarini tashkil yetish yoki tezlashtirish yoki inkubatsiya dasturlarini tashkil yetish maqsadida ko'plab tashabbuslarni boshlaydilar. Ushbu harakatlar banklarning tajribasi va ularning nafaqat tartibga solish o'zgarishlariga, balki yangi bozor talablariga ham moslashish qobiliyatini isbotlaydi. Buni Polshadagi yangi yechimlar bilan tajriba qilishdan qo'rqmaydigan va o'z tajribalari natijasida ichki boshlang'ich bozorni shakllantirishda faol rol o'ynaydigan, shu asosda raqobatbardosh ustunliklarini yaratadigan banklar ko'rsatmoqda.

Biroq, bank faoliyatida innovatsiyalarni rivojlantirishning muhim shartlaridan biri bu qonunchilikdir. Bank sohasida yangi texnologiyalar sohasidagi tartibga soluvchi omil ko'p qirrali. Avvalo, xavfsizlik darajasi yetarli emasligi sababli ba'zi texnologiyalardan foydalanishni tizimli cheklash mavjud. Bunga dunyoning ba'zi qismlarida banklarga qo'yilgan bulutga asoslangan yechimlardan foydalanishga qo'yilgan cheklovlar misol bo'la oladi. Boshqa tomondan, bank sohasida innovatsiyalarni rivojlantirishga yordam beradigan tartibga solish choralari ham ko'zga tashlanadi. Masalan, Buyuk Britaniya nafaqat moliyaviy boshlang'ich tashkilotlarning rivojlanishini, balki neo-banklar yoki chaqiruvchilar (masalan, Starling Bank, Atom Bank va Monzo) deb nomlanadigan zamonaviy banklarni ham rag'batlantiradigan ekotizim yaratdi.

Hech shubha yo'qki, qonunchilik ham bank bozoridagi innovatsion rivojlanishning eng zaif nuqtasidir, chunki uzoq qonunchilik jarayoni texnologiya dunyosidagi dinamik o'zgarishlarga ziddir. Shu sababli, texnologik ishlanmalar ortida qolib ketgan qonun hujjatlari ham banklar uchun eng muhim muammolardan biri hisoblanadi. Xorijiy olimlarning ilmiy adabiyotlarni o'rganish natijalari bizga rivojlangan mamlakatlar tijorat banklari amaliyotida quyidagi bank xizmatlari va mahsulotlari keng taraqqiy topayotganligini aniqlash imkonini berdi (1-jadval).

1-jadval: Jahon mamlakatlari tijorat banklarida ko'rsatiladigan zamonaviy bank xizmatlari tasnifi ^[10]

№	Zamonaviy bank xizmatlari	Tasnifi
1	Privat-banking (private banking)	Banklar tomonidan VIP mijozlarga taqdim etiladigan moliyaviy va moliyaviy bo'lmagan bank xizmatlari kompleksi
2	Internet-banking tizimi (internet banking)	Internet tarmog'i orqali Veb brauzer yordamida amalga oshiriladigan masofaviy bank xizmati turi
3	Bank mijoz-tizimi (PC banking, home banking, telephone banking)	Banklarda mijoz bilan interaktiv va raqamli texnologiyalar asosida amalga oshiriladigan mahsus ishlash usuli bo'lib, mijoz bank bilan raqamli texnologiyalar asosida kommunikatsiyalarni amalga oshiradi. Bunda mijoz bank bo'limi bilan doimiy aloqani bank bo'limisiz amalga oshirish imkoniyati mavjud
4	Mobil-banking tizimlari: SMS-banking, STK-banking, Java-banking, WAP-banking	Mijoz tomonidan bank operatsiyalarini mobil aloqa vositalari orqali masafodan turib amalga oshirish imkonini beruvchi xizmat turlari

Yuqoridagilar bilan birga AQSH, Germaniya, Buyuk Britaniya, Kanada, Yaponiya va boshqa rivojlangan mamlakatlarda metal tangalar muomalasi uchun "Penny Arcade" bank avtomatik qurilmasi xizmatlari, pochta bo'limlarining moliyaviy va bank xizmatlari, moliyaviy kompaniyalar (uyalar) xizmatlari keng yo'lga qo'yilgan. O'zbekiston Respublikasi tijorat banklarida hozirda Privat-banking amaliyotidan foydalanish bo'yicha yetarlicha tajribalar mavjud emas. Biroq ushbu tizim xorijiy mamlakatlar banklarida keng qo'llanilayotgan samarali xizmat turlaridan biridir.

XULOSA VA TAKLIFLAR

O'zbekiston respublikasining tijorat banklarining amaldagi moliyaviy xizmatlari yillar davomida kengayib borayotganligi bilan bir qatorda xalqaro me'yorlarga muvofiqligini ta'minlash asosiy muammo sifatida qolmoqda. Rivojlangan tijorat banklarining rivojlanish jarayonlarida asosiy birlamchi o'rinni bank reklamas, ko'rsatilayotgan moliyaviy va boshqa turdagi bank xizmatlari egallangan bo'lib, asosiy e'tibor bank mijozlari hoxishlarini bajarish davomida yangi bank xizmatlarini yaratilishi, yangi bank xizmatlarini joriy qilish borasida g'oyalarni shakllantirishga yetarlicha e'tiborni qaratishi talab etilmoqda.

O'zbekiston Respublikasi tijorat banklarida mijozlar bilan munosbatalarni samarali tashkil etish orqali quyidagi muammolarini hal etish mumkin bo'ladi:

- banklarda xizmat ko'rsatish sifatining va ularning raqobatbardoshlini oshirishga erishiladi, masofaviy bank xizmati orqali vaqt cheklovi olib tashlanadi, ya'ni mijoz o'z hisobraqamini haftasiga yetti kun, kuniga yigirma to'rt soat davomida boshqarish imkoniga ega bo'linadi;
- zamonaviy interaktiv xizmat turlari vaqt cheklovidan tashqari, mijozning geografik holatiga ham e'tibor berilmaydi. Bank mijozim, dunyoning istalgan nuqtasidan o'z tranzaksiyalarini o'tkazishi imkoniyatlari yaratilib, tranzaksiyalarni qisqarishi hisobiga raqobatbardoshlik oshadi;
- yangi bank mahsulotlarini yaratish, amaliyotga tatbiq yetish yoki mavjud moliyaviy xizmatlarni masofaviy aloqa vositalari bilan uyg'unlashtirish va o'zaro integratsiyasini oshirish orqali banklararo raqobat sharoitida bankning raqobatbardoshlik ko'rsatkichining oshishi;
- filiallarni boshqarish bilan bog'liq xarajatlarni qisqartirish orqali bank operatsiyalari tannarxining kamayishi.

Jahon banklari tajribasi asosida kursatilayotgan bank xizmatlari turlarini differensiyatsiyalash hamda diversifikatsiyalash va xizmatlar sifatini yanada yaxshilash, xususan, bank infratuzilmasini rivojlantirish, ayniksa, kishlok joylarda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini keng qo'llagan xolda masofadan bank xizmatlarini kursatish kulamlarini yanada kengaytirish. Jumladan, bank xizmatida innovatsion texnologik vositalar: Cash Back, Personel manager, Coobrending singari dasturlardan keng foydalanish; rivojlangan mamlakatlar tajribasi, jumladan, banklarning biznes portfelini optimallashtirish, ichki reytingini tuzish, bank operatsiyalarni samaradorligini baholashda iqtisodiy matematik usullardan keng foydalanish, axborot kommunikatsiyalarini joriy etish, kompyuter dasturlaridan foydalanish banklarning istiqboldagi samarali faoliyatining asosiy yo'nalishlaridir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Крупнов Ю.С. О природе банковского кредита / Ю.С. Крупнов // Бизнес и Банки. – 2009. – № 8. – С. 1-3.
2. Кузнецова Л.А. Лояльность клиентов и управление рекомендациями // Организация продаж банковских продуктов. – 2008. – № 1
3. Метель Ю. Формирование и развитие клиентской политики в региональных коммерческих банках. Дисс. К.э.н. Ставрополь – 2018. –172 ст. <https://www.ncfu.ru/export/uploads/doc/disser-metel.pdf>
4. Муршудли Ф.Ф. Инновационные тренды международного банковского бизнеса (на примере азербайджана). Азербайджанский государственный экономический университет. Вестник МГИМО-Университета. 2018. 1(58). С. 186-212, DOI 10.24833/2071-8160-2018-1-58-186-212.
5. Mustafoyev Z.B. "Bank marketingi – moliya bozori shakllanishi va rivojlanishining asosi". Iqtisod fanlari nomzodi dissertatsiya avtoreferati – T.:1998-y.
6. Ortiqov O.A. "Banklararo raqobat sharoitida bank xizmatlari va ularni takomillashtirish yo'llari". Iqtisod fanlari nomzodi dissertatsiya avtoreferati – T.:2009-y.
7. Платонова, Ю.Ю. Современные аспекты удержания клиентов в банке [Электронный ресурс] / Ю.Ю. Платонова, С.Е. Зайченко // Научный журнал КубГАУ. – 2012. – №76 (02). – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/v/sovremennye-aspekty-uderzhaniya-klientov-v-banke>
8. Руднев, А.Ю. Социальное управление крупным банком: дис. ... канд. социол. наук: 22.00.08 / Руднев Андрей Юрьевич. – М., 2011. – 171 с.
9. Смулов А.М. Комплексная методика построения сбалансированной процентной политики коммерческого банка в сфере кредитных отношений / А. М. Смулов, Э.И. Абдюкова // Банковское дело. – 2014. – № 48 (624). – С. 2-13.
10. Титова, Л.Г. Управление мотивациями клиента в розничной торговле / Л.Г. Титова // Российское предпринимательство. – 2014. – №22. – С. 138-145.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 1

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnalning ilmiyligi:

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro'yxatdan o'tkazilgan.